

Տպ. Բրիտանական
Քառասուն
Հարյուր
1/2 Քառասուն

ՀԱՅԳԵՐՈՐԴ ԵՐԶԱՆ ԹԻՒ 189 ՇԱԽԱԹ 2 ՄԱՐՏ 1874

ՀԱՅԳԵՐ

Գ. Ա. Ի. Ա. Բ. Ա. Կ. Ա. Ն.

ԼՐԱԳԻՐ

Ամեն ՇԱԽԱԹ օրեր կը հրատարակուի Գործող Համար ՅԱԹԱՆՑ գինն է 2 արծաթ միսր կամ 1/2 լիպտապատկառ ծախսը ըստ ժամանակաց վրայ. Իսկ գաւառացի համար 2 1/2 արծաթ միսրով Ծախսը նաեւ 2 դր:

Գաւառացի լիպտապատկառ ծախսը ըստ ժամանակաց վրայ. Իսկ գաւառացի համար 2 1/2 արծաթ միսրով Ծախսը նաեւ 2 դր:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Ա. Զ. Դ.

Հակառակ մեր կրկին և երեքին թախանձանայ, և մեր ըրած մեծա- մեծ զոհողութիւնն, ահա՛ դարձեալ մեծ. բաժանորդաց ցուցնցած ան- տարբերութիւնը կը պարտաւորեցը- նէ զմզէ երկրորդ անգամ՝ անուցա- նել որ, եթէ չգտնուին ցարդ գիշ- աւած բաժանորդացները վճարել, պիտի հարկադրեմք յոյանել յանու- նէ հրատարակել:

Ա. Զ. Բ. Ս. Ն.

ՊԱՏՐԱՐԱՐԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒՆԵՐԸ

Նախընթաց թուով երբ մենք Պատ- րարական ընտրելի ցուցցենք ըզ- ներէս Սրբազան, և ըսինք որ յա- ուով քան զընտրութիւն խորհման սրբազանի նա էր ընտրելին, դիտու- մ չունէինք անկրօնութիւն ընել ուրիշ ընտրելաց, որք էին նախկին տեղա- պահ Արիւստական Սրբազան, Կար- նայ առաջնորդ Յարութիւն Սրբա- զան և Մեղրայ Սրբազան, խորհման Սրբազանի ընտրութեան միջոցին ա- անք ևս ընտրելի էին. երբ Ներսէս Սրբազանի ընտրութեան համար է տկան պայմաններ կը պահանջուէին, այն է աւերիչ և Մ. Եղիշտի միա- բան բլլալ:

Եթէ այդ անգամ Ներսէս Սրբա- զան ընտրելի ներկայացուցինք, և անոր ընտրելութեան պաշտօնան կե- ցանք, անոր ընտրել յաւիտեանց համար էր. մանաւանդ երբ իր տե- ղապահական պաշտօնն ալ ըստ ար- ժանապետ վարէ. բայց Յարութիւն Սրբազան Կարնայ առաջնորդ և Մեղրայ Սրբազան ալ Ներսէս Սրբա- զանէն ո՛չ նուազ պաշտօնաներ և սի- րողներ ունին կրնանք ըսել:

Քանի մը ազգային թերթեր Ներ- սէս Սրբազանի բարձր. պաշտօնէից տուած սցեյնութեան միջոցին վայե- լած սիրալիր համակրութենէն խրա- խուսեալ Ներսէս սրբազանութեան ընտ- րութեան արժանիքը բարձրացնել կուզէին. բայց դիտեն արդէն թէ Պատրիարքը ընտրողն ոչ թէ Բ. Դու- ուրայ կրեւորականութիւնն է. ուստի Ներսէսիստութիւնը Ներսէս Սրբա- զանի տեղապահական պաշտօնէին մէջ ունեցած յաջողութիւնը տեսնելէ ետքը պիտի կրնայ ընտրութիւնը կա- տարել: Երբ յուսանք որ Ներսէսիստ- նութիւնն ալ այդ անգամ ընտրու- թիւնը եպիսկոպոսայ վիճակին վրայ մանրամասն քննութիւն ընելէ ետքը կը կատարէ:

Այս առթիւ ցուօք սրտի կիսողը- նենք թէ բաւական գայթակղութիւն կայ վերջին օրերու Ներսէս Սրբազանի և խորհման Սրբազանի մէջ և զո՞ւմ ենք յարաբերութեան մասին: Բայց- ներ կան թէ խորհմանի գաւառապա- նի խնդիրը գոցելու համար նախա- պատրաստական յատակադէմ մ'է- այր: Երբ թէ և մինչև այդ տառի- ճան յաւաք անցնել չենք ուզեր. բայց ամենայն Հայաց Վեհ. Կաթմա- ղիկաւն ու խառնութեամբ անուանեալ, Սուրբ Երեւոյցի մի մէջ ազգային տե- փակեալութիւնն օտարի ծախելու յո- ժարութիւն ունեցող, և Սահմանադ- րութիւնը ստանալին ընել ուզող և ազգային դրամները իր կոկորդն ան- ցնող խորհման Սրբազան արդէն հա- տարակաց առջև իր բարոյական գա- տապարտութիւնը կրած ըլլալով, բը- նու. չէր յաւաքուեր հատարակաց սի- րելի Ներսէս Սրբազանէն, որ այդ- ատեման անգլիշ գաւառի և ինք- ղենքն ու իր համարու արտաւա- րէ և գոյթակեցընէ զժողովարդը. հեռաւոր անձինք վաղուց կը գու- չակէին թէ խորհման իր յաջողին տեսակ տեսակ թակարդներ պիտի լարէ. բայց Ներսէս Սրբազան կը հաւատայ խորհմանի անկեղծութեա- նը. Ներսէս Սրբազան առանց տեղապահ ըլլալու ազատ էր իր ա- զաւրն ընելու. բայց իրեն տեղա- պահ չկրնար հատարակաց առջև գաւառապատեալ և Երեւոյցիստու- թիւնն քուէովը անկեալ Պատրիարքի մը հետ աշտօն մտերմաբար վարուիլ:

ՊԱՏՐԱՐԱՐԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒՆԵՐԸ ԽՆԴԻՐԸ

Այս խնդիրը դեռ ազգային թեր- թերէն ընդհանրապէս չըրադնցներ, և ոչ ալ ազգային պաշտօնաները, բայց քիչերն միայն կը պարզեցնէ, և այս պատճառաւ մեր նախընթաց թերթով քանի մը դիտողութիւն ը- րինք:

Գաւառի Երեւոյցի թերթի թերթը կը ծանուցանէ թէ Բ. Դուսէն եկած է պարտական հրամանագիրը հա- ղապահ ընտրութիւնը հաստատելէ զատ Պատրիարքի ընտրութիւն ալ հրամայած է կելեր:

Արդ ինչքին հարցնելու հարկ կը դ- ղանք թէ, Նիկիոյ Սրբազանի տե- ղապահութիւնը հաստատող հրամա- նագիրն ինչու Պատրիարքական ընտ- րութիւնը փութացնելու պայտի տեղապահականութիւն մը չէր նշանա- կած, մինչև ևս ան առնա առնի պատ- չած էր: Դի Նիկիոյ Սրբազանին Ներ- սէս սրբազանի նման ձեռնհաս անձ

մը չըլլալը ամենա յայտնի էր: Դարձեալ ինչ հարկ աշտօնի աճա- պարելու. միթէ նախորդ տեղապահ Սրբազանի սրբազան 7-8 ամիս տե- ղապահութիւն չըրա՞ւ. միթէ Սոս- փաննա Սրբազան 1862-1863 ին տա- րիէն առելի ժամանակ տեղապահու- թիւն չըրա՞ւ, մինչև որ Սահմանադ- րութեան առաջին վերաքննութիւնը աւարտելով Բ. Դուսէն արուեստ, և փաւերացեալ գաւառի ետքը Պատ- րիարք ընտրուեցաւ Պոզուս սրբազան:

Այժմ ինչ հարկ կայ այսչափ աճա- պարելու. պէտք է որ բացառուի: Երբ թէ Պատրիարքի ընտրութիւ- նը օգտակար է. բայց որ մասին օգ- տակար է, այն չըսուի: Երբ թէ նաեւ թէ թո՛ւք ընտրելու ուրիշ անձերի գործադրել ինչ օրէնք որ սահմա- ուի Երեւոյցիստական ժողովին. ու- թեմն անցնելու մտաւորութեան մէջ թաղուած է. Այսպիսի աճապա- րանք Պատրիարքական ընտրութեան խնդիր յարուցանելու ներքին գաղա- նիք մ'ունենալու է. և այս խնդիրը սրբազան յաւաք անցնի, այնպէս մեր ընտրութիւն պիտի չառնայ:

Երբ թէ Երեւոյցիստայ մեծա- ծաղայն մասը կը բազմայ որ Պատ- րիարքի ընտրութիւնը չուսով կա- տարուի. չա՞տ աղէկ. ահա երեկ վերաքննիչ Գանձապահը ստորագ- րեց իր տեղեկագիրը, և ընդ. ժո- ղովից յաւաքից նկատէն պիտի ներ- կայացնէ: Պատրիարքի ընտրութիւնը չուսով կատարելու գող Երեւոյցիստայ կարող են վերաքննութեան վիճարա- նութիւնը փութացնել, մանաւանդ թէ ինչպէս Օրդը թէ մէջ հրատարակ- եալ տեսանք, վերաքննութիւնը միշտ ընելու սկզբունքն ընդունուած է Գանձապահութիւն, որով երբ կարելի որ գաւառի վերաքննութիւն ընել, ժո- ղովը կարող է ընել:

Նուա կըսուի թէ Բ. Դուսէն ալ կուզէ որ Պատրիարքը չուսով զըն- րուի. չա՞տ աղէկ, Սահմանադրու- թեան վերաքննելու մասին ահա պատրաստ են, պիտի յանձնուին Բ. Դուսէն. զորս սրջափ չուս փաւերա- ցնէ և վերաքննութեան աղէկն, այն- չափ չուսով կրնարուի Պատրիարքը:

Երբ ինչքինքն ամէն ուղիով ազ- գայիններն որ այս խնդրոյն ծանու- թիւնը լաւ կը տեսնեն և այս մասին ան- տարբեր չըլլան. Պատրիարքը պէտք է որ ուրիշ Սահմանադրութեան վրայ: Սահմանադրութեան վերա- քննութիւնն աւարտած միջոցին ա- ռանց անոր Բ. Դուսէն վաւերացմանն սպասելու. Պատրիարքի ընտրու- թիւնն ձեռնարկելու անխնայութե- թիւնը խիստ փաւերացեալ է աղէկն և

անոր ազդող չափերուն: Այսօր ալ այսպիսի:

Խորհման սրբազանի Կեղը. անուանին ունեցած 150 հազար դր. սրբապատկ վճարման համար Գաղ- ժողովը Գաւառի վեհապետի Երեւոյցի խորհիւն է առ խորհման սրբազան. բայց չը խառնէր տակաւին թէ ինչ պատասխան ընդունել է:

— Զորեքայր թի խորհման Մայրա- քաղաքի հաստ. Արմաշու վանոյց վա- նապար Գեր. Խորհմ. Ս. Արքեպիսկո- պոսը, հեռաւոր անհետով վանոյց 1873 տարուց հաշուեցոյցը, զոր երեկ մա- տայց առ վանորից խորհուրդն:

Արդարեւ գոյնի է յիշեալ վանոյց՝ օրինաց ճշգրիտ գործադրութեան համար տարած վեցիմէն ու ջանքը:

— Անցեալ չորթուստ քաղաքի ցուրտն ապրտանելը պատապարելու համար խախտ. Ենթ-մահադէի պատ- աւածան Թաղ. Խորհրդոյ կողմանէ Մեծ. Մ. Միհրան Երեւոյցի Պողէ- քախտեան հանդանակութիւնը ը- նելով թաղին աղքատաց 1500 քաշ տնաւի, բրինձ և հաց բաշխել է:

Հաճութեամբ կը հրատարակեմք այս տղերքը և կը փաւերակը որ այն կամուր որ ախտաւթ թաւաւ Թաղ. Խորհրդոյ ոչ ալ օրինակ մ'ըլլայ:

— Երեկ Մայրաքաղաքի ի Մուշ մեկնեցաւ Մշոյ առաջնորդական տե- ղապահ և Սահմանադրութեան գոր- ծադիր տեսուչ Արթ. Տ. Խորհմ. վար- գապետ Գանձապահն: Երեւոյցի տնօրէնի և ուսուցչի պաշտօնով ի կարին մեկնեցաւ Մեծ. Բարթոլէ Ե- րեւոյցի Թախարանի մեր աղբիւ և ուսումնական բարեկամ:

— Հինգ չորթի օր Պէճիմայի կող- մանէ հանդուցեալ Նիկիոյ Սրբա- քաղաքի տեսուի ըր Բայրաքեալ հե- տեւեալ արդիւնքը տեսնուել է:

100	Նոր Երեւոյցի	200	սակի
43	հին	230	»
3	Պաղթի	3	»
2	Միշտ		
632	Լիւր	632	»
1	Աստիկ պատուանդան և զլուի		
4	Զորի թիւ		
6	Արմաշ վարք		
4	Զորի գաւառով		

Տէր Սուրբապետ քով աւանդ. 175 տղի

— Երբ լեւեմ թէ Պարսկաստանի ա- վայրուի ազգայնաց համար հանդա- նակեալ 100 տղին խորհման Սրբազա- նի կոկորդն անցնելը պաշտօնադրե- տաւ որ տեսնել է. և թէ պէտ պահան- ջեր են ըլլան, բայց խորհման Սրբա- զան պատասխանել է «Այո, պարտ- քըն է, բայց ստակ չունի», և առ-

կայն պարտաւորեք է պարտաւոր-
հակ մը տալու :

— Ուրբաթ առաւ Օրագրոյ մէջ
Միտաքեան էֆէնտի տնտեսագրու-
թեամբ հերքում մը տեսանք մեր
նախորդ յօդուածոյն մէկ կէտին որ
իրեն կը վերաբերէր : Տեղեկանաւ
կաթեման պատճառաւ մեր պատաս-
խանը յաջորդ թուով պիտի տամք :

— Ս. Տեղեկաց սեփականութեան
խնդրոյն քննութեան համար ի խնդ-
րոյ Աղդ. Պատրիարքարանի Գրխատն-
եայ աղղերէ խառն Յանձնաժողով
մը պիտի կազմուի : Կը լսենք թէ
Նգիպոստի Առաջնորդ Գեր. Տ. Մե-
րոյ Ս. Արքեպիսկոպոսն ալ պիտի
անդամակցի նոյն Յանձնաժողովոյն
և այս պատճառաւ Պօլիս պիտի գայ :

— Լրագիրս մամուլը դուռնած միջո-
ցին տեղեկացանք որ Բ. Դոնէն Պատ-
րիարքի ընտրութեան հրաման եկած
ըլլալով ի Պատրիարքարան, երէկ խա-
ռըն ժողովը որոշել է Բնդ. Տ. Ժողով-
ւոյ Գիւտին հաջորդել իր ստիպո-
ղական հետեւեալ խնդիրները և
խնդրել որ Աջ օրէն Ընդ. Տ. Ժողով
դուռնար յիշեալ խնդրոյ կարգադ-
րութեանը համար, որք են

1. Ընտրութիւն Պատրիարքի :

2. Վերաքննութիւն Սահմանադ-
րութեան :

3. Տեղեկագիր Աղլմամբայ խնդ-
րոյն :

4. Ընտրութիւն Կրօն. և Քաղ. Ժո-
ղովոյ պալատն անդամոց :

Խնչպէս քիչ մ'առաջ րոտեմք,
կը կրկնեմք դարձեալ թէ անմիջա-
պէս Պատրիարքի ընտրութիւնը քնն-
տակար է Աղղին, և վարչութիւնը
պատասխանատու է այս մասին :

ԼԶՄԻԱՅՆԱՅ Վ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ԵՒ
ՆՈՐԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՐԵՐԸ

Ծառ. Կէն 187.

Մեր և մեզ նման հպատակ ուղ-
ղաց Պատրիարքաց փոխութեան ասան
Բ. Դոնէն եկած հրամանագրոց մէջ
միթէ չե՞նք կարդացած սա խօսքե-
րը թէ « Զեր պատրիարքի հրամա-
ն ըստինք վիճաբան Կոյսեր կողմէն
« ընդունուելով կ'մտնուցանեմք ձեզ
« որ աղղին վտահալութեան արժանի
« և Տէրութեան հաւատարիմ Պատ-
« րիարքի մը ընտրութեան ձեռնար-
« կէք և ինչ » : այս հրամանագրին վրայ
պատրիարք մը ընտրելու ներկայա-
ցուցած ժամանակին մեր ընդհանուր

Ժողովը լռելիսն ու խառն չըլլար
կառավարութեան, քան իւր պահանջ-
ման Տէրութեան հաւատարիմ և հը-
պատակ անձ մը ներկայացունելով և
թէ ընտրեալը յայտնապէս ու խառն
չըլլալուն համար ազատ կրնայ մնալ
տիրող օրինաց արամադութիւննե-
րէն : Բայց գուցէ ըստինք ալ զըս-
տաին թէ « Ե. Պօլսոյ Պատրիարքը
« միայն Տաճկաստանի Հայոց ներկա-
« յայտնութեան այդպիսի ու խառն
« տարբայց էջմիածնաց կաթողիկոսը
« ոչ միայն Բուսիոյ այլ և Տաճկաս-
« տանի, Պարսկաստանի, Հնդկաս-
« տանի հպատակ Հայոց ընդհանուր
« կաթողիկոսն ըլլալով պէտք չէ
« Բուսիոյ կայսեր ու խառն, ինչպէս որ
« չուխտեր Տաճկաստանի, Պարսկա-
« տանի և Հնդկաստանի կառավա-
« րութեանց » : այնպիսեաց կը պա-
տասխանեմք թէ, ընդհանուր Հայոց
կաթողիկոսական աթոռն ո՞ր կտա-
վարութեան ալ հպատակ դառնալի
չենք կարծել թէ այդ տեսակ ու խ-
առն մը ազատ պիտի մնայ, և եթէ
այսօր մեզս կաթողիկոսաց աթոռնե-
րէն այդպիսի ու խառն չըլլալուն հը-
պատճառը անոնց իրիւ պարզ վիճա-
կաւորներն ճանչցանք է. ինչպէս որ
Առաջնորդներէն ալ պահանջուի
ընտաւ այդպիսի ու խառն մը. վերջո՛ւ
էջմիածնաց աթոռը իր ընդհանրա-
կան անուամբը և տա՛ր Պարսկա-
ստան, բն' Տաճկաստան, զրկէ՛ Հնդ-
կաստան, պիտի պարտաւորի ու խ-
առն տիրող կառավարութեան. ալ
այդ ու խառն ազատելու համար կա-
տարեան չորս եղանակներուն մէջ
կաթողիկոսական աթոռը չորս տեղ
պատշուենք և կամ ընդհանրական
անունը նորա վրայէն վերցունել պի-
տի պարտաւորեալ . . . :

Ինչո՞ւ ինդ պիտի Արարատեան ա-
թոռն երգուեալութեամբիդ. այս վեր-
ջինն է քու ուղածդ, գիտեմք. բայց
դժմ' եկեղեցեացդ և ժողովրդեանդ
վրայ. մի՛ բնու այդպէս մտածել.
Հայաստանիայց եկեղեցւոյ առկայծ-
եալ ըլլալը բոլորովն մարելու ետեւէ
մի՛ ըլլար. այդ միայն պարձանք մնա-
ցած է վշտակիր Հայուն : Մի՛ խախ-
տել և մի՛ վտանգել փորձել այդ ա-
թոռը, զի զայն խախտելով աղ-
ղութեան մէն մի քարը պիտի խախ-
տես. հաւատա՛ դու ալ ինձ հետ որ
էջմիածնաց աթոռը Բուսիոյ հպատակ
Հայոց դոյրութեան պատճառն է :

բային ձայնն արձագանք չը գտաւ.
այս ժամանակ ոչ ոք կը կարծէր թէ
Հայիական գրականութեան մէջ կա-
րեւոր և ընտիր ու քաղելու արժա-
նի նիւթեր պիտի գտնուէին. վստն
զի նորա միայն Աստուածաբանական
կողմը ճանչած էին, և ընդհանրա-
պէս արհամարհանօք կը դատէին
զոյն՝ որպէս միայն քահանայից և
վանականաց յատկացեալ գրականու-
թիւն մի :

Աբրայ Վիլ-Ֆրոուս աւանդած գա-
ղափարները իրմէ 60-70 տարի վերջը
սկսան կրկնելի և արդ լուսաւորել
Սեն-Մարգէնի ձեռնօք, որ վսեմ հան-
ճարի տէր բանագրատ (Գալիէ) և
բաղմահմուս մէկն էր(2), Սեն-Մար-

(1) Այն գիտնականին մէկ յօդուածին
թարգմանութիւնը տպւած Ս. Էջմիածնի
Արարատ տպարանի 1872 թուին օգոստոսի,
սեպտեմբերի և հոկտեմբերի լամդարոց
մէջ և Հայոց լեզուի և գրականութեան գիտ-

էջմիածնաց աթոռն է՝ որ Տաճկաս-
տանի Հայոց թուրք վրայ կառնելու-
նէ նաեւ Բուսիոյ Հայոց թիւը. վեր-
ջո՛ւր զայն, կը զեղուի նաեւ քեզնե-
այն մեծ թիւը. Լուսաւորաց և իր
յաջորդաց քրտամք և արեամբ կան-
գնեալ այդ աթոռը վեր ի վայր ընել
մի՛ փորձել, զի դիւրին է կործանելը,
բայց չատ գժուար և կարողութեանդ
վեր է զայն կանգնելը . . . :

Մեր հոգեւոր իշխանութիւնը բո-
նաբարող երրորդ կէտն ալ Պալատի
այն յօդուածն է եղեր, որ կարամադ-
րէ էջմիածնաց Սինդիկատ մէջ կառա-
վարութեան կողմէն պաշտօնեայ մը
նախկն :

Ծարանելի

Երեք օրէ ի վեր Տրապիզոնէն տրա-
նստիմ նամակներ կը անդանաւ մեզ
նիկ կիւմիս չխանցելի Մեծ. Կարա-
պետ աղա Մարգարեանի վաղահա-
մահուան գոյժը տարով մեզ :

Հանգուցեալը խիստ սիրելի եղած
էր Տրապիզոնի համայն աղջկայնց իր
հեղատհարոյ վարուած, առաքի-
նական գործակալութիւնն յանձն առ-
նալով եւ մեզ և հայրենեաց լաւաջող
խմբութեան, սրոյ համար
յատ փառաւոր և քրտունք թա-
խած էր : Երեք տարի ամբողջ լրագ-
րոյս գործակալութիւնն յանձն առ-
նելով նորա զարգացման համար իւր
վճարն աշխատած է : Իրաւամբ կը-
րամք բնէ թէ համայն աղղը, ըն-
տանիքը և մասնաւորապէս Տրապի-
զոնի աղղայինք այսպիսի բարեմա-
նութեամբ օժտեալ երիտասարդի
մը ապագայ բարիքներէն տարածա-
մը զրկուեցան : Նա իւր 24 տարեան
ճակիկ հասակին մէջ խամբեցաւ
յոր համար աղղին ամբողջ երախտա-
գիտական գիտեմքը լցուած չլիտի
մանց անշուշտ հայրենասէր ե-
րիտասարդի մը յիշատակը : Ամենէն
վերջը կը փութամք և մեք մեր վեր-
ջին տխուր պարտաւորութիւնը կա-
տարել մեր սուգն ու արցունքը նուի-
րելով նորա դամբանին և իւր որդի
կորոյս ծնողաց ու սիրասուն եղբարց
երկնից միւթի տարութիւնը հայցելով :

դէն այդ անձանց մնացած գրա-
կանութեան քանի մի հատուած իւր
« Պարտական և ազգայնաբարձր ծանօթ-
ութեան հայաստան » գործին մէջ օրինա-
կելով՝ զայն ընդհանրութեան ծանո-
թացուց : Սեն-Մարգէնի այդ գործը
իւր տեսակին մէջ առաջին կարգի և
յաւերթ անմուսնալի գործ մի է.
այս արեւելագետէն յետոյ Ֆրանսա-
յի մէջ հետզհետէ երեւած են ՇԱ-
ՀԱՆ ԶԻՊԵՏ հայագիր(3), Լըվայան

նախանշանականութիւնը վերադարձութեան
մանչիկ ծանօթութեան կը հասկցուի որ
Սեն-Մարգէնի Հայաստան վրայ գրած
ծանօթութիւնը ամբողջ իւրոյ պիտի ըն-
ծայուի հայ. թարգմանութեամբ Ս. Էջմի-
ածնէն :

Մ. Թ.

(1) Շահան Ջրպետ անունին հայագիր
վարժարանն ու գիտնականը ծնած է յե-
ղեւիս (Սրհա) 1772 ին զեկու. 16 ին 1789
ին յիտալիա և ի Լոնդոն ճամբորդելով իւր
նախնական ուսումը Լիվորնոյի և Ժէնըվա-
յի մէջ աւած է : 1797 ին Նաբոլէոնի ա-

. . . խմբագիր Տէր .

Անցեալ գեղա. ամսոյ 24 թուով
Նիկիոյ վրայէն գրուած նամակ մը
կարդացինք Մատիսի 1886 թեր-
թին մէջ ընդգէմ Արմաշու ու խառն
միտարանութեան և վանահօր :

Այն տեսակ նամակներ քանի՛ տա-
րիներէ հետէ լրագրաց բաւական
նիւթ եղան. բայց զարմանք է՝ որ
վանք և վիճակ իրարմէ անկախ ըլ-
լալէն ի վեր այնպիսի իրաւաբան հ. և
փաստաբան գրիչներ յարուցանելու
փառքը կարծես մեր գտնաւորութեան
Նիկիոյ վրայէն միայն իրեն վերապա-
հած է. չդիտեմք ի՞նչ պատճառաւ :

Նամակագիր Պարոնը՝ որ յանուան
վիճակին խօսիլ կը ձեռնանայ, որ հա-
սարակաց կարծեաց առջեւ գտաւ
վատկած ըլլալ կարծի, եթէ ուրիշ
տարիներու խառն գէղեր յիշոր
բերելով, այն ամենուն պարտական
վանաց միտարանութիւնը կ'ընայ թը-
ւեցնել :

Իրաւ է արդեօք, կամ ի՞նչ ըրին
անոնք — Մենք ալ քննենք. — բայց
նախ իր խոր հանճարոյն հանդէսը
տեսնենք, սրով զիտրէն սրբազան
խրատելով Սահմ. 33-րդ. յօդուածը կը
յիշեցնէ, և կըսէ թէ՛ Վալիս Վա-
հագրութեան Եկեղեցւոյ Գործադիր
Եկեղեցւոյ Կարգադիր :

Ըսէ՛ ուրեմն. այդ գիտքը զիտրէն
սրբազան վանահայրութեան զրկե-
լու սպառնալիք է, եթէ աղղային
վարչութիւնը Սահմանագրութեան
ոգին ըստ հասկնալու և ըստ այնմ՝ ի
գործ դնելու աղիկար ցուցնելու հա-
մար է :

Հանդարտեղի՛ր և մի՛ տաղանդիր.
խորէն սրբազան վանահայր և միտն-
գամայն վիճակին առաջնորդ. չիրար
ըլլալ. այդ եթէ ըլլայ — Եսկի հա-
մամ, Եսկի թառ — Ըսել է. որ ձեր
ուղածն է, ո՛չ թէ անոնց, Նա իր վա-
նահայրութեամբ դո՛հ է, և եթէ առ-
աջնորդութեան վախճարի, զիտե-
թէ՛ քննէ յառաջ վանական կանոնն
իրեն արդեւք կըլլայ : Լաւ կարդա՛
ւ 1872 ին վանօրէից համար հաստա-
տուած Սահմ. հրահանգին 36-րդ. յո-
դուածը : Բայց հոգ մի՛ բնեք, ըն-
թերցողը կրնան գիտնալ թէ դու և
նմաններդ ի՞նչու այդչափ կը վախ-
նաք այդ բանէն :

Նամակագիրը կըսէ թէ Մաղաքեան
սրբազանին վախճանէն յետոյ վան-
քին մէջ առաջնորդութեան արժա-
նաւոր վարդապետի պակասութիւնը

ալ մը յիշելով, Էվարիստ Բրիւս Օմ,
և Վիլիգ Գոն. Լանկուա և ուրիշ մ'ալ
որոյ անունը տալ չեմ համարձակել
և որ այս հանգուցեալներէն միակ

առջնոյ սպարապետութեան պաշտօնի յի-
տալիս եկած ժամանակ, նորա հետ կը
ծանօթանայ և Ֆրանսայի տէրութեան ի
Բարիկ կը հրաւիրուի. այն տեղ նախ ար-
քուշի դրատան մէջ պաշտօն մի կը վարէ,
և ի վերջոյ արեւելեան լեզուաց վարժա-
բանին հայրէն յեղուի ուսուցիչ կը կար-
գուի : Մինչեւ 1826 անց կը մնայ. յորմէ
յետոյ երբ պաշտպանն հայրենեաց Տ. Ներ-
սէս Ե. Նըքնակայնապետ կաթողիկոսը
զինքն ի Թիֆլիզ Ներսիսեան վարժարա-
նին ուսուցչութեան կը հրաւիրէ, թողով
զնախդ ի Թիֆլիզ կը թաքցնէ : Վանի մի տա-
րի յետոյ անտի ևս հրաւիրելով մասնա-
ւոր վարժարան մի կը բանայ, ուր հայե-
րէն և Ֆրանսերէն լեզուաց դաս կուտայ
իւր Ֆրանսացի կնոջ հետ : 10 տարի Թիֆ-
լիզ մնայ յետոյ 1838 ին կը մեռնի, շատ
գործեր թողով Ֆրանսերէն լեզուաւ արեւ-
ելից վրայ գրուած :

Մ. Թ.

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ ՆՈՐԱ
ԱՅԺԱՐԵԱՆ ՎԻՃԱԿԸ (1)
Ի Գ. ԵՒ. ՏԻՒՆՈՐԻԵԼԵ
Գ.

Ժիւրդ. գարու մէջ Աբրայ Վիլ-
ֆրոուս արեւելագետը, որ երբեք
բնէ և Հայերէն լեզուաց խորին հըմ-
տութիւն ունէր, ինչպէս որ իւր մէկ
գրուածքին մէջ նշանակած է, կարող
եղաւ նշմարել որ պատմական գիտու-
թեան մասին հին Հայաստաննոր լոյ-
սեր կը սփռէր. — սակայն այս տա-
րածամ յայտնութիւնը նկատողու-
թեան հաւնուելով գիտնական Ար-

(1) Տես Հայրենիք. թիւ 185, 186 :

տեսնելով՝ վանքը վիճակէն բաժնեցեր :

Մտայդ անց է կրողն Պ. Նաւակոյդի, եթէ միայնակ դրոյթ եւան մէջ յակամայ վանական արկեղ կրած ծանր տուգանքներն եւն էին պատճառ :

Վանքին արկեղ պարտուց պատճառը վանականաց շահագործման է, եթէ նախկին դրոյթ եւան մէջ կամայակամայ աստ անդ դրուած մեծ գումարները չկրնայ առնելն է : Մեր լսածը մինակ 80—90 հազարի չափ պահանջը մը քու քաղաքակցացի վրէժ կնայ, որ վանքի պարտուց կէտը կրնայ գոցել այսօր : Եթէ վճարելու դանցառութիւն չըլլայ, մինչև հիմայ եղածին պէս :

Նամակագիրը կրէ, թէ վանքը վիճակին առաջնորդին բարոյապէս տղակցելու խոստման դրած է : Ինչպէս նախորդեց նամակաւ մ'ալ կըսէր թէ՛ վիճակէն հանդանակած 5600 քիլո խոզակին կէտը Նիկոմիդիոյ (ապրապիւն՝ սուտ) առաջնորդաւորին յանձնելու խոստման դրած :

Հանդուցեալ վանահօր ե ներկային բրած խոստմանքն մեզի անձանթ է, բայց զիտեմք՝ որ եթէ այդ օլնաթիւնը վարդապետ տալով է, կատարած են, ինչպէս մեր քաղաքին ե շրջակայից համար արժ. Պօղոս վարդապետը տուին, ե խաղար զիւր կողմնաց համար արժ. Ներսէս վարդապետը : Առաջինը բաւական տանին իր պաշտօնը շարունակեց, վանքի աղղային ուսումնաւորանի դատաւարութեան պաշտօնն ալ իրեն յանձնուելով՝ դոհարուցիչ ամանակաւ մը կը հոգացուէր : Բայց երկրորդը՝ հաղիւ մէկ երկու ամիս, վանքի ինչպէս ստուգիւ խնայած եմք, իր պիտոյից ե ծախուց համար վիճակիս գեր. առաջնորդին երկիցս ե երկուց գրեւէն յետոյ — մինչ նա Պօլիս կը գնար — խնդրոյն լուծուէ մը՝ Նորին Սրբազնութեան կողմէն Նիկոմիդիոյ քաղաքական ժողովոյն կը յանձնուի : Ներսէս վարդապետ ի զուր պատասխանուց կապուէ, ե վերջապէս յաւանքաւ իր ծախուց մէկ մարդ բարեկամներն կարկուտով, ե միւսը հարստեկան իրաւունքներէ դուրսացած արդիւնքներէ՝ վանք կը դառնայ : Եւ ահա ասոր անունը կը դրուի վիճակին վարդապետ չբաւար, կամ բարոյապէս առաջնորդին անակցելու խոստման դրածից, Եւրոպայէն :

Կենդանին է այժմ (1) Օտար երկիրներու մէջ, որը մերենէն աւելի մեծիկ գիրք մ'աւելն հոյոց նշանաւոր դադրած անուանութեանց, ե որը հետեւաբար հայկական գրականութիւնը աւելի մեծէն քննելու զիւրութիւն ունին, նոյն խի հոյոց մէջ, Հայկ. գրականութիւնը արագ առաջ եւ նշանաւոր յառաջդիմութիւններ արած է : Վենետիկի Միթիթագեան վ. Հարց միաբանութիւնը, որ 1702 ին հաստատուած է(2), այս դրական վերա-

(1) Պ. Տիւրքիէ համալսարանը զիւր կախարհի այս խօսքերով : Ծ. Թ.

(2) Միթիթագեան միաբանութիւնը նախ Պօլիս հաստատուցա Միթիթար Սերատաւոր ձեռք, ճիշդ փէր դարու սկիզբը. 1702 ին ի Սթեփան Կապուկ 1717 ին ի վէնետիկի փոխգործակա. երկու տարի վերջն ալ վէնետիկի Վ. Ղազար կղզիէն մէջ հաստատուցա : (Ընդարձակ ծանօթութիւնը տես Պ. հատորի Ե Մարտական ե Հայկ. վարդապետաց պատմութեան, վերջին մասն

1 Մարտ 1874 Կ. Պօլիս . . . Էֆէնտի

Մասիս իր երեքշաբթի օրուան թերթին մէջ ծանուցած էր թէ ասկէ յառաջ կարենն մեր նամակաւ իրեն ուղղակի ե Մասիսի 1170 թիւ թերթին մէջ հրատարակեալ Ղրկար Մըսերեան ստորագրութեամբ յայտարարեալ չէ հրատարակած ելն :

Աստ է կարծեւ որ Գ. Մսերեանի յոգուածը կարնայ մէջ յաղմուք յարուցած ըլլայ : ոչ Գ. Մսերեանի ոչ Մ. Պալլարեանի ե ոչ իսկ Մասիսի բրած գիտողութիւններով վիճանէն կաշնեցիք յաղմուք չափ թերթեալ միտ չեն :

Մասիս իրեն զրկուած նամակ մը հրատարակելու, Հրատարակելու կամ անոր վրայ գիտողութիւն ընելու աղաք էր : Բայց այդ աղաքութեան հետ վերաբերութիւն չունէր նամակը իրեն հաղմուքին անունն ալ իր գիտողութեան մէջ խառնելու : Այս խառնուրդը տանց նշանակութեան չէ : Եւ եթէ նշանակութիւն մը ունի մեղ համար այն է որ Մասիս ատով զմեզ անպատուել փորձած է :

Մեք արդէն Մասիսի գրէն պատիւ մտաբար գիտնողներուն չափ փորձողի չէինք ե չենք : սակայն զմեզ անպատուելու երողն ալ կըսիրէինք որ գէթ մէզմէ պատուարը եղած ըլլար : Ընդ. ժողովոյ վերջին դաւաճման մէջ իրեն (Իսթիւնեան Պ. Կարապետի) հրատարակալ յանդիմանողական բռնն արդարաւորութեան կատարուած անարարութեան հանդիսին ներկայ գտնուելով արհամարհան քննադատելով մը իր տօնը շնորհաւորած ե իր հոգին ճանաչած եմք արդէն :

. . . Խմբագիր ներկայ համառօտութեան պատուական լրագրոյ մէջ զետեղելու խնդրէ

Միւրիւ խմբագրի Կրեմլին

74 յուն. 30 Պօլիս ինչէն խան . . . Խմբագիր :

Ներկայ ձեր գաւառական թերթին անկիւններուն մէկուն մէջ զետեղելով կը խնդրեմ :

Փառնի մէջ Ծ. Գարահիսարէն ե կամ մէկ քանի նամակներ կարդացինք, որք ժողովոյ ե Աղղ. վարդապետին ներկայ տարաւոր ե ողբայի վիճակը կը յայտնեն : Սակայն մինչդեռ մենք խաղարայի Համբ. դպրոցի երկուսեայ միօրինակ յարատեւութեան տու թիւ մեր խորին շնորհակալեաց հա-

նորդութեան շարժման մէջ գիտաւոր դործն ունեցաւ : Այս միաբանութիւնը ի սկզբանէ մեծաւ խնամք սկսաւ բոլոր հայերէն անտիպ հեղինակութիւնը, զոր ինչ կարող եղև գտնելու, հաւաքել ե անհամար եռանդով շարունակելու անսկսած ընդ յայտնէն ուղիղ տպագրութեամբ ե ածան դնով ի լոյս բնծալիցին այն գրքերը ի վայելումն ընդհանուր աղգին :

Նոյա (միտը) հրատարակութեանց երկայն ցանկին մէջ կը տեսնեմք հայերէն գաւառական, պատմական, բանաստեղծական ե հարաբարաւորական գրքեր, որք ի հնուն մինչև ժրգ. դարը, իրենց աղղու ոճով ու աստիճանին երեւելի հանդիտուած են : Իրենց զեղծեալ լեզուին ուսումնի գիւրացիներու ե զանի վեր-

պատմութիւն Միթիթագեան արդիւն ի Ս. Վարդապետ Թեոփիլեանց : Ծ. Թ.

ւաստին հոգարարձու պաշտօնից ե մանուսկր. կիրասոյց Գարծ. Ժողովին՝ որք չորս ամիս յառաջ հաճեցան դաւար մը հայթայթել սոյն գաղղոյն ձեռնարկ մեծ : Բ. Ղազար աղղոյ Շէհրէկեանի, խորին շնորհակալութիւններ կը յայտնենք յայտնեղծ արտէ ե ահա՛ դժբաղդարար ցաւ ի սիրտ կրեմք թէ ահա դայն ես տապալելու, անոր փափաքները պատարտուելու ե ուսումնասիրութեան կանց մտաւոր քաղցր ծարուք չիյալեցնելու արամաղբութեան ե հարկին մէջ գլխաւոր հաւատի նշանները կերեւան յանհարկեց ցաւ համայն թաղարարայն : Ինչպէս փառնի նամակագիրը կրէ Եւրոպայ վարդ. Ժողովը թաղ. դատաւոր Հաւան. Երի խաղատուր Էֆէնտիի հետ սու. Կարկութեան մասն է տարեկան 7000 զրէ խոստանալով անոր : Ուստի կը խնդրուի ինչպէս Էֆէնտիին որ ասանձան փափակ պաշտօնը շարունակել բարեհաճի : վանքի թաղ. զարան տակաւին իր վարդապետացած անդամի կարծեալ վերքերուն դարմանը լիովին չի կրցաւ փոխել ձեր միջոցաւ ե կը յայտնայ բուժիչ, եթէ ձեր խաղական բնիկացը շարունակեք : Եւ հայրենեաց ներկայ ե աղղոյ սերնդ տալու դոհարաւ կաթիւն ընդ միւս վայելք : Տայր երկինք, որ Նիկոմիդիոյ ալ մեծ օրնորս արժանաւոր գաւառու մը ունենայով գաղղոյ իւր մեծեղութեան վիճակէն, Գաղ. ժողովոյ իր պարտքէն աղաւ բլար : որոնց համար մը նամ փափաքող :

Սահմ. Մ. Թ. Հայապետեան

ԱՌ ՇՈՒՇԱՆԻ ԹԱՌԱՄԱՆԱՆ

Ինչո՞ւ պղծեալ խոսքերուն փափակ թերթեր, ո՞վ չուան : Ինչո՞ւ ժողովոյ մէջ սիրուն Զեա բացուի զէմ արեւուն :

Ձի նախանձն գրեղ թամբեց բոցակէզ : Ո՞վ սիրուն չուան Կնիք սրբութեան :

Երբոր ի գալա կերթամ ես, Կը հաւաքեմ ո՞չ օրսէս : Զի բեր ժողովոյ մէջ սիրուն Սիւսած յերկիր կաթ թափուր :

Ձի նախանձն գրեղ թամբեց բոցակէզ : Ո՞վ սիրուն չուան Կնիք սրբութեան :

Երբոր, քո հոտ չուրեր Ի գալա Էրծոր ե ի լիս : Գայ իշխատակ սիրարկու Յաւերակնալ է գերդ բու :

Ձի նախանձն գրեղ թամբեց բոցակէզ : Ո՞վ սիրուն չուան Զոս անմեղութեան :

Ո՞չ, չեմ ծաղիկ ես չուան, Եր կամ ի գալա չաւարան, Զի իմ թերթերս այս խամբած Գաւառ մատենք են լայնաց :

Ան չուանն Հայուն Որ ձեռք նախաձեռն Երբն դիւ միայն Գաւառ գերեզման

Իսկ շեմարան երկուսեւ վարժարանի Զ. կարգի աղալիքաւ հի Մանիկ Օղոսէն

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

Կոյսերական հրամանաւ՝ Թանգիմարթի-Աւրեղիէ կոչուած ժողովը բարձու ելով, նախագահ Եւր. վէր փաշան հինգ երազ. գրաւորական մի չիր :

Երբեք խորհրդոյ անդամներն Հայիմ փաշա, Մուսթաֆա փաշա, Ապալի փաշա, Ալի Բիլալ փաշա ե զօրաւորական նախորդ մի չիր իղդէթ փաշա պետական խորհրդոյ անդամ. երկուսից նախորդ պաշտօնեայ Համուի փաշա իղմիրի կուսակալ անուանեցան : Միւրեւ իսկ փաշա Պօլիս կանչուած է :

— Գանձուց պաշտօնի խորհրդարան Զիւհալի Էֆէնտիին փարիզ գնաց փոխառութեան դործը գիւրացիներու համար :

— Վիհ. Մուսթաֆա փաշան անկապեալ Է. Բ. Բ. փաշա Տարի-Շուրայի անդամ ե նախորդ անգլիսեան կապալ Յեյլի պէյ կրկին անուանեցան :

— Բ. Գաւառ ի պաշտօնէ կը ծանուցանէ թէ դարմի նոր օրէնքը 3-4 ամսէն վերջը պիտի սկսի գործադրել :

— Հայ-կաթիլիկաց կրօնական հաստատութեանց բաժանման համար յանձնաժողով մը կազմուած է ի Բ. Գաւառ :

— Տէլէ Խանի մէջ Զինկեանէ մը կաթուածեալ եղեր է : Նոյնպէս Մամհանէի փողոցը արապի մը գլուխը գտնուեր է :

— Զմեռային ցուրտ եղանակին պատճառաւ չունեցը սկսեալ են կատաղիլ : Շատեր խածուելով փնտեր են : Հեռագրատան պաշտօնեայ մ'ալ հինգ շաբթի օր կատարի չան մը պատահելով կարեւոր խոցուեր է :

— Ալի պէյի անտը վիշելով, Ալի անուն տահիլ մը պատին ներքեւ մնալով մեռեր է :

— Պոլսի գլխի մէջ Գիւրաւ ընտանիք մը ձիւնի բռնուելով խեղդաւմահ եղեր է :

— Թափահան ժամագործի մը խառնուէն 60 ի չափ ժամացոյց դողցուելով, ոտակալութիւնը յաղկուր է գողցըր բռնելու :

Թ. Թ. Միւրեան

Եւրոպայէն

() Վիեննայի Միթիթագեան տպագրատան տուերը Արամեան տուերն գեղեցիկ ենէն բոլորովին զուրկ են : Արամեան տուերը, բայց իս, նորք ե ընտիր ճաշակու ու արուեստի յորինուած լինելով՝ փոխարին է որ համայն հայ տաղիկը նոյն տուերն ալ դործած են Արեւելեան տուերուն հետ : Այս տուիւ հրապարակաւ շնորհակալութիւն կը յայտնեմք Մեծ. Արամեան տպագրարանին Հայկական տպագրութեան այս տախտան կատարելագործելու ջանքին ու արդեանցն համար : Ծ. Թ.

Նախքին ալ յոգուած ոչ մանթիւ թիւանց թարգմանիկները նշանակել մեծ ցաւ եմք : Ծ. Թ.

